

Полититички плурализам који се прво јавио у Словенији оцијењен је у западноњемачким медијима у складу са већ формираним предубјеђењима у односу према политици Слободана Милошевића. Писало се о тежњи Словенаца за ослобођењем од „српског диктаторског унитаризма“ (*Дер Шпигел*). Новинари истог листа су у почетку оцјењивали политику Фрање Туђмана и ХДЗ-а као профашистичку и великохрватску, да би након побједе ове странке на изборима почели да износе дијаметрално супротне ставове. У корак са овом промјеном, дошло је и до коначног напуштања идеје о опстанку југословенске државе. Од тада је распад Југославије постао основна идеја у западноњемачком јавном мњењу.

Закључујући књигу, ауторка је истакла да готово нико од југословенских новинара и аналитичара није био у стању да правилно оцијени политичке промјене које су се десиле падом Берлинског зида. По њеном мишљењу, недостатак демократичности и транспарентности у југословенском друштву је онемогућио правилно сагледавање крупних геополитичких промјена у Европи које су биле од кључног значаја за судбину Југославије.

Књига Славојке Бештић-Бронзе дотиче осјетљиву и до сада у српској историографији мало обрађивану тему распада Југославије. Представља и извјестан допринос разматрању улоге њемачког фактора у том процесу. У том смислу може послужити као подстицај за нова истраживања.

Никола ОЖЕГОВИЋ

Boris Mosković. *Mezi Titem a Tuđmanem. Chorvatsko v letech 1989–1990*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2017, 283.

Интересовање за развој прилика у Хрватској на почетку југословенске кризе обично је у сенци анализе дешавања у Србији, евентуално у Словенији. У већем обиму досадашња историографија највећи значај настанку процеса дезинтеграције посвећује косовској кризи, расту српског национализма и политици Слободана Милошевића. Неки од аутора указују такође и на улогу словеначко-српског антагонизма и на, не само демократске, већ и сепаратистичке тенденције у Словенији. Супротно томе, развој у другим републикама СФРЈ остаје некако скрајнут од истраживања. Обично се у стручној литератури констатује да су у њима почели да се одигравају кључни догађаји као реакција на Милошевићеву агресивну политику. Хрватску у таквом излагању карактерише пасивност, тзв. хрватска шутња,

а у центар пажње долази тек са заоштравањем међуетничких односа у самој Хрватској, са проглашењем независности и са избијањем рата.

Чешки историчар југословенског порекла, Борис Московвић се усмерио ка периоду краја тзв. хрватске шутње, од почетка 1989. године, када долази до бојажљиве плурализације политичког живота, па све до првих вишестраначких избора у априлу и мају 1990, који су на власт довели Хрватску демократску заједницу. Управо ово време, које је претходило драматичним дешавањима 1990. и 1991. године, сматра кључним за развој Хрватске. Детаљна и изузетно зрела анализа тог годину и по дугог раздобља показује неопходност новог разматрања досадашњих преовлађујућих ставова. С обзиром на недоступност архивских докумената, Московвић је истраживао периоду, пре свега загребачки *Vjesnik* и сплитски лист *Slobodna Dalmacija*. Пажњу је усмерио такође на политичке недељнике *Danas*, *Polet* и *Start*, на општејугословенски лист *Borba*, као и на неколико, не толико бројних мемоара, који су се односили на тадашња дешавања у Хрватској.

Резултат свега тога је изузетно привлачно, веома добро стилистички формулисано, промишљено и истанчано дело *Између Тита и Туђмана. Хрватска 1989–1990. године*. Аутор прати дешавања у хрватском партијском вођству, процес настанка политичких странака и развој промена у српској заједници у Хрватској. Детаљно се бави настанком Уједињене југославенске демократске иницијативе (УЈДИ), Хрватском демократском заједницом (ХДЗ) и Хрватским социјално-либералним савезом (ХСЛС). У завршном делу рада своју пажњу посвећује и почетној делатности Српске демократске странке Јована Рашковића. Неке детаље међутим оставља отвореним, јер их није могуће у потпуности разјаснити на основу доступних извора. Међу њима је на пример изненађујући нагли развој догађаја од краја 1989. године, када су се хрватски комунисти веома брзо, очигледно под утицајем покушаја извоза антибиروقратске револуције за Словенију, одлучили за расписивање вишестраначких избора. Следеће, не толико очигледно питање представља промена јавног мњења, када су већинске пројугословенске тенденције, испољене између осталог и значајном мером популарности реформске савезне владе Анте Марковића или подршком Уједињене југославенске демократске иницијативе Бранка Хорвата, прерасле у хрватску националну мобилизацију и убедљиву изборну победу Туђмановог ХДЗ-а.

Отворено питање, за које је неопходно даље истраживање, чине ставови српске заједнице. До које мере су се Срби у Хрватској осећали повезани са српским народом као јединственом целином у политичком смислу и какви погледи су преовлађавали међу њима према политици Слободана Милошевића и према препороду српског национализма? Из Московвићевог рада произилази да је већина хрватских грађана српске националности исказивала пројугословенске и антинационалистичке ставове и да је била за јачање федералних органа, међутим у оквирима ограниченим Ти-

товом идеологијом братства и јединства. Упркос небројеним инцидентима, српска заједница је уздржано реаговала и на српске националистичке изазове који су долазили из Србије (и посебно Војводине) и на говоре радикалног хрватског национализма ХДЗ-а. Етнички дефинисана Српска демократска странка није добила на изборима већинску подршку српских гласача.

Одређено, практично отворено питање, које аутор, међутим, није директно даље разрадио, тиче се далматинских аутономистичких тенденција, од којих су хрватски националисти осећали потребу за дистанцирањем. Једино што анализа не обухвата односи се на активност католичке цркве, којој је у историографији додељивано значајно место у процесу „либерализације“, али и у националној мобилизацији хрватског народа и као последица тога, такође у ескалацији међуетничке напетости.

Књига представља без сумње важан допринос истраживању узрока и тока југословенске кризе, и то не само у контексту чешке историјске балканологије. Указује, између осталог, и на неуобичајен историјски развој и до које мере се у преломно доба 1989. и 1990. године у Хрватској радило о разним алтернативама. Распад Југославије, долазак Фрања Туђмана на власт и рат за независност представљају у данашњој Хрватској митске стубове редефинисаног народног и државног идентитета. Пут ка независности се до данашњих дана приказује као једини исправни и природни избор. Неки од тадашњих политичара Савеза комуниста се данас изјашњавају следећи званичну линију. На пример, негирају да су се трудили да сачувају Југославију и покушавају да се изборе за свој удео у заслугама за независност. Рад Бориса Московкића, заснован на пажљивом истраживању, ова наменска тумачења негира.

Московићева монографија представља допуњену и дорађену верзију магистарског рада, који је аутор, под менторством Јана Пеликана (Jan Pelikán), написао и 2015. године одбранио на Филозофском факултету Карловог универзитета у Прагу. Треба истаћи да није уобичајно да магистри историјских студија добију понуду за објављивање својих радова у оквиру издавачке куће Филозофског факултета у Прагу. Таква привилегија се односи на изузетне докторске дисертације. Дело Бориса Московкића је међутим било високо изнад стандардних студентских радова. Без претеривања спада међу најзначајније чешке радове о историји Југославије њених последњих година. Било би одлично и када би ово дело било преведено, да се са њим може упознати и читалачка публика у постјугословенским земљама.

Ондреј ВОЈТЈЕХОВСКИ
(Ondřej Vojtěchovský)

Предео са чешког језика Милан Совиљ